

ÇOCUKLARIN BOŞANMAYA UYUMU ÖLÇEĞİ-OKUL FORMUNUN GELİŞTİRİLMESİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ

**Serap NAZLI¹, Derya HALİSDEMİR²,
Hamide Deniz GÜLLEROĞLU³, Semra KİYE⁴**

1 Prof. Dr., Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, serapnazli68@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8875-7926.

2 Milli Eğitim Bakanlığı, deryapdr@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3082-0208.

3 Doç. Dr., Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı, denizgulleroğlu@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-6995-8223.

4 Araştırma Görevlisi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, kiyesemra@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4414-5765.

Geliş Tarihi: 02.06.2020 Kabul Tarihi: 28.12.2020 DOI: 10.37669/milliegitim.746784

Öz: Bu çalışmanın amacı Çocukların Boşanmaya Uyumu Ölçeği- Okul Formu' nu (ÇBUÖ-Okul Formu) geliştirmektir. ÇBUÖ-Okul Formu, ebeveynleri boşanma sürecindeki çocukların (1.-8. sınıflar için) okuldaki davranışlarını gözlemleyen öğretmenlerinden ve psikolojik danışmanlarından veri toplanacak şekilde tasarlanmıştır. Ankara'da altı ilkokul ve bir ortaokulda görev yapan 109 öğretmen (48 ilkokul öğretmeni ve 61 ortaokul sınıf rehber öğretmeni) ve 6 psikolojik danışman ebeveynleri boşanma sürecindeki 256 öğrenciyi değerlendirmişlerdir. Bu öğrencilerin 113'ü kız, 143'ü erkek ve yaşları 7-15 arasındadır. Süreçte Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. AFA sonuçları ölçeğin 21 maddelik iki faktörlü bir yapıya sahip olduğunu, DFA sonuçları faktör yapısının veriyle uyumlu olduğunu ortaya koymuştur. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirliği okul disiplin sorunları boyutu için 0,961, psiko-sosyal sorunlar boyutu için 0,850 ve tüm ölçek maddeleri için 0,950 olarak hesaplanmıştır. ÇBUÖ-Okul Formu' nun ölçüt geçerliği hesaplamasında Okul Sosyal Davranış Ölçeği (Okul SDÖ) ile arasındaki ilişki A formu için 0,79 ve B formu için 0,90 olarak bulunmuştur. Analiz sonuçları 5'li likert tipi derecelendirmeye sahip ÇBUÖ-Okul Formu' nun, 21 madde ve iki boyuttan (okul disiplin sorunları ve psiko-sosyal sorunlar) oluştuğunu, güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: boşanma, boşanmaya uyum, çocuk, okul, ölçek

THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S DIVORCE ADJUSTMENT SCALE SCHOOL FORM

Abstract:

The aim of this study was to develop the Children's Divorce Adaptation Scale-School Form (CDAS-School Form). CDAS-School Form is designed to receive data from teachers and psychological counselors who observe the behavior of children whose parents are in the divorce process. 109 teachers and 6 psychological counselors working at six primary and one secondary schools in Ankara and 256 students whose parents were in the process of divorce were evaluated. 113 of the students are girls and 143 boys. The construct validity of the scale was determined by exploratory and confirmatory factor analysis. AFA results indicated that the scale had a 21-items, two-factor structure, CFA results showed that the factor structure was consistent with the data. The Cronbach's alpha reliability of the scale was 0,961 for school discipline problems, psycho-social problems were calculated as 0,850 for the dimension and 0,950 for all scale items. The relationship between the Criterion Validity of Child SRS and School Social Behavior Scala was calculated as 0,79 for form A and 0,90 for form B. Results of the analysis indicated that the CDAS-School Form is a reliable and valid scale to measure children's adaptation to divorce.

Keywords: divorce, adaptation to divorce, child, school, scale

Giriş

Ebeveynlerinin boşanması çocuklar için stresli, baş etmesi zor ve karmaşık bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Arifoğlu ve Öz, 2008; Morrison ve Cherlin, 1995). Boşanma nedeni ile ailenin dağılması çocukta doğal olarak kaygı, üzüntü ve endişeye neden olmaktadır. Bu durum çocuklarda bilinmezliklerle dolu bir gelecek algısı oluşturmakta ve çocukların öfke, suçluluk gibi yoğun duygular yaşamasını beraberinde getirmektedir. Çocuklar, ebeveynlerinin boşanmasıyla birlikte ilişki ağlarını ve destek kaynaklarını kaybettiklerini düşünmektedirler (Öngider, 2006). Ayrıca çocuklar yaşadıkları yoğun duygusal durumlarla birlikte anne ve babaları ayrıldığında kendilerine ne olacağı ile ilgili endişe duymakta, neyi kaybettiklerini tam olarak tanımlayamamakta ve gelecekleri konusunda kaygılar yaşamaktadırlar (Öztürk, 2008).

Son yıllarda boşanmaya ilişkin yapılan araştırmaların sayısının arttığı görülmektedir. Bu araştırmalar incelendiğinde araştırmaların ortak bulgularının boşanmış aile çocuklarının uyum sorunları olduğu anlaşılmaktadır. Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini inceleyen araştırmalar (Aral ve Başar, 1998; Büyüksahin, 2009; Karakuş, 2003;

Öngider, 2006; Öztürk, 2006; Şirvanlı Özen, 1998; Tahiroviç ve Demir, 2018) boşanmış ailelerden gelen çocukların davranışsal, psikolojik, eğitsel problem yaşama risklerinin ve kaygı, depresyon düzeylerinin boşanmamış ailelerden gelen çocuklara göre daha fazla olduğunu göstermektedir. Amato (2000) ebeveynleri boşanmış çocukların diğer çocuklara göre psikolojik ve sosyal yaşamlarında daha sıkıntılı olduklarını ve ebeveynleri ile ilişkilerinde daha yoğun sorunlar yaşadıklarını ortaya koymuştur.

Yurt dışında ve ülkemizde yapılan araştırmalarda, aile içinde huzursuzluk olması ve eşler arası çatışmanın çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olduğu ve pek çok psikolojik sorunlara neden olduğu vurgulanmaktadır. Çocukların çatışmalı bir aile ortamında büyümesinden boşanmanın daha yararlı olduğu belirtilmektedir (Amato, 2000; Baysal, 2003; Büyüksahin, 2009; Fincham, 1994; Fincham, Graych ve Osborne, 1994; Fiyakalı, 2008; McMahon ve ark., 2003; Öztürk, 2006; Şirvanlı Özen, 1998). Amato (1993) boşanmanın çocuklar üzerindeki etkisini incelediği meta analiz çalışmasında boşanmanın çocuklar üzerindeki etkisini beş faktörde toplamaktadır: Velayeti almayan ebeveynin çocukla ilişkisinin olmaması, velayeti alan ebeveynin uyumu, ebeveynler arası çatışma, maddi zorluklar ve yaşamdaki stresli değişikliklerdir.

Amato ve Cheadle (2005) boşanmanın olumsuz etkilerinin hem alt soylarda yani çocuklarda hem de onların çocukları üzerinde devamlılık gösterdiğini ortaya koymuştur. Boşanmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin çok uzun yıllar devam ettiği ve ebeveynleri çocukluğunda boşanmış bireylerin yetişkinliklerinde de bu durumun etkilerini yaşadıkları belirtilmektedir (Kelly, 2007; Kelly ve Emery, 2003; Nock, 2000). Ebeveynleri çocukken boşanmış bireyler için bu süreç kendi evliliklerini ve kendi çocukları ile ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilecek kadar uzun süreli olabilmektedir (Dohaney, 2018; Hoelter, 2009; Wolff, 2004). Bu dönemde yaşanan olumsuz süreçlerin çocuğun yetişkin yaşamına, evliliğine ve çocuğu ile ilişkilerine yansıyan uzun süreli olumsuz etkileri görülmektedir (Huurre, Junkkari ve Aro, 2006; Wolf, 2004). Chase, Cherlin ve Kiernan (1995) çocukluk döneminde ebeveynleri boşanan bireylerin, evlenme ve çocuk sahibi olma konularına daha olumsuz baktıkları ve evlilik sürecinde yaşanan sorunlarda boşanmayı ilk çözüm yolu olarak değerlendirdiklerini belirtmiştir.

Araştırmalar ayrıca boşanmış aile çocuklarının okul başarılarının düşük olduğunu da göstermektedir (Arkes, 2014; Aydoğan ve Altınbulak, 2015; Sağlam, 2011). Diğer bir ifade ile boşanma sürecinde yaşanan sıkıntılar sadece aile ortamında kalmamakta, çocukların okul ortamlarındaki davranışlarına da yansımaktadır. Yapılan bir meta analiz çalışmasında boşanmış aile çocuklarının akademik başarı, sosyal beceriler, psikolojik uyum, benlik saygısı düzeylerinin düşük ve davranım bozukluğu gösterme sıklığının yüksek olduğunu göstermektedir (Stacey ve McCabe, 2001). Boşanmanın olumsuz etkileri çocukların bu sürece uyum sağlamalarını arttıracak programların hazırlanıp uygulanması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Özellikle psikolojik danışma ve rehberlik (PDR) hizmetleri kapsamında, okul psikolojik danışmanlarının bireysel ve gruplar halinde destek hizmeti sunması, çocukların boşanmanın olumsuzlukları ile

başa çıkmaları ve riskli davranışlar göstermelerinin önlenmesi için boşanmaya uyum programlarının etkili olacağı düşünülmektedir.

Ülkemizde yılda ortalama 225-250 bin boşanma davası açılmakta ve yılda yaklaşık 120 bin çift yasal olarak boşanmaktadır (Adalet Bakanlığı, 2018). Türkiye İstatistik Kurumunun (TUIİK) verilerinin, 2001 yılında 91,994 olan boşanma sayısının yüzde elliden fazla bir artışla 2018 yılında 142,448'e kadar yükseldiğinin göstermesi, boşanma sürecindeki bireyler ve çocuklarla çalışmayı gerektirmektedir. Bu boşanmaların %60'ının evliliğin ilk 10 yılında gerçekleşmesi (TUIİK, 2019) okullarda kabaca 300-400 bin çocuğun boşanma sürecindeki ev ortamlarından okullara geldiği saptamasını doğurmaktadır. Bu süreç aile desteği ve korumasından uzak çocukların olası risk davranışlarına yönelmesini de beraberinde getirmektedir. TUIİK verilerine göre 2017 yılında 335 bin çocuğun emniyet birimlerine getirilmiş olması ve çoğunluğu 15-17 yaş grubundaki 107 bin çocuğun öldürme, yaralama, cinsel taciz gibi suçlara sürüklendiğinin (TUIİK, 2019) belirlenmiş olması artan riski somut olarak göstermektedir. Risk grubundaki çocukların sıralamasında boşanma, aile içi şiddet, ebeveyn ilgisizliği (Ögel, Tari ve Eke, 2005; MEB, 2015) gibi aile kaynaklı sorunlar ilk sırada yer almaktadır. Bu durum boşanma sürecindeki ebeveynler ve öğrenciler ile çalışmanın gerekli olduğunu göstermektedir.

Çocuk ve gençlerin suça sürüklenmesinde aile yapısının belirleyici bir etken olduğu görülmektedir. Buradaki temel problem boşanma olgusundan ziyade boşanmaya uyumun sağlanamaması ve boşanmaya bağlı olarak aile işlevlerindeki kayıptır (Aral ve Başar, 1998; Büyükaşahin, 2009; Karakuş, 2003; Kelly, 2000; Öngider, 2006; Öztürk, 2006; Şirvanlı Özen, 1998; Tahiroviç ve Demir, 2018). Dolayısıyla çocuklar için bu süreçle başa çıkmayı kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmaya yönelik önleyici rehberlik çalışmaları, boşanma sürecinin onlar açısından bir sorun alanı oluşturmamasına katkı sağlayacaktır. Okullarda bu kapsamda önleyici rehberlik hizmetlerinde kullanılacak ölçme araçlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Alan yazın incelendiğinde bu konuda neredeyse hiç ölçme aracı olmadığı görülmüştür. Alan yazında Arifoğlu (2006) tarafından Türkçeye uyarlanan Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği bulunmaktadır. Bu ölçek 22 maddeden oluşmaktadır ve 9-12 yaş aralığındaki ebeveynleri boşanmış çocuklarda kullanılabilir şekilde geliştirilmiştir. Ancak okullarda öğrencileri gözlemleme olanağı bulunan öğretmenler ve psikolojik danışmanlar tarafından boşanma sonrasında uyumu belirlemeye yönelik herhangi bir ölçeğe rastlanmamıştır. Bu çalışmanın amacı ilköğretim 1.-8. sınıflarda öğrenim gören, ebeveynleri boşanma sürecindeki çocuklar için öğretmenler ve psikolojik danışmanların gözlemlerine dayalı olarak kullanılabilir ve onların boşanmaya uyum düzeyini belirleyecek olan Çocukların Boşanmaya Uyumu Ölçeği-Okul Formu' nu (ÇBUÖ-Okul Formu) geliştirmektir.

Yöntem

Çalışma Grubu

Çalışma grubunun tespit edilmesinde boşanma süreci ölçüt olarak ele alınmış ve ölçüt örnekleme yöntemiyle ebeveynleri boşanma sürecinde olan çocuklara ulaşmak

hedeflenmiştir. Ankara'nın merkez ilçelerinden Etimesgut, Sincan, Altındağ, Yenimahalle ve Çankaya ilçeleri seçilerek maksimum çeşitlik sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışma grubuna dâhil edilecek ilçeler ve okulların belirlenmesinin ardından gerekli izinler alınmış ve öğretmenler, sınıf rehber öğretmenleri ve okul psikolojik danışmanlarının rehberliğinde araştırmaya katılacak öğrenciler belirlenmiştir.

Ankara'da altı ilkokul ve bir ortaokulda görev yapan 109 öğretmen (48 ilkokul öğretmeni ve 61 ortaokulda sınıf rehber öğretmeni) ve 6 psikolojik danışman boşanma sürecindeki 256 öğrenciyi değerlendirmişlerdir. Araştırma kapsamında iki çalışma grubu bulunmaktadır. Birinci çalışma grubundan elde edilen verilerle açılımcı, ikinci çalışma grubundan edinilen verilerle doğrulayıcı faktör analizleri gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın birinci çalışma grubu 130 öğrenciden oluşmaktadır. Katılımcıların %43,8' i (n=57) kız, %56,2' si (n=73) erkek öğrencidir. Yaşları 7-15 arasında ve yaş ortalamaları 11,02 ($\pm 2,31$)' dir. İkinci çalışma grubunda 126 öğrenci yer almakta, öğrencilerin %50,8' i (n=64) kız, %49,2' si (n=62) erkektir. Öğrencilerin yaşları 7-15 arasında değişmekte olup yaş ortalamaları 11,14 ($\pm 2,26$)' tür.

Veri Toplama Aracının Geliştirilmesi ve Veri Toplama Süreci

Ölçeğin geliştirilmesi için Ankara Üniversitesi Etik Kurulu ve Millî Eğitim Bakanlığından gerekli izinler alınmıştır. Araştırma kapsamında ebeveynleri boşanma sürecindeki çocukların boşanmaya uyum düzeylerinin belirlenmesi amacıyla geliştirilen ölçekte Tezbaşaran (2008) tarafından önerilen ölçek geliştirme basamakları takip edilmiştir.

Geliştirme süreci öncesinde ölçek maddelerini yanıtlayacakların belirlenmesi amaçlanmış bu doğrultuda uzmanlardan oluşan bir panel grubu oluşturulmuştur. Panel grubunda ölçeğin öğrencilerin okuldaki davranışlarını gözlemleyen öğretmenlerinden ve psikolojik danışmanlardan bilgi alınacak şekilde tasarlanmasına karar verilmiştir. Ölçeğin çocuklardan değil onlarla etkileşim kuran okul personelinin alınmasının nedenleri şu şekilde belirtilmiştir:

- Özellikle boşanma sürecindeki aile ortamlarını yaşayan 7-15 yaş aralığındaki ilköğretim (1.-8. sınıflar) öğrencilerinin duygusal yoğunluk nedeni ile sağlıklı biçimde öz bildirime dayalı ölçek doldurma yeterliliğinin oluşmaması,
- Alan yazında araştırma bulgularının, ebeveynleri boşanma sürecindeki çocukların okuldaki davranışlarının gözlemlenebildiğini göstermesi,
- Okul ortamında çocuklardan sorumlu öğretmen ve psikolojik danışmanların daha sağlıklı ve objektif gözlem yapabilmeleri,
- Boşanmış ailelerden gelen çocukların okul ortamındaki genel davranışlarının gözlemlenmesi,
- Mahkemelerden velayet ile ilgili çocuğun okulundan da bilgi alma ihtiyacının göz önünde bulundurulması.

Yukarıda sıralanan nedenlerle ÇBUÖ-Okul Formu' nun doğrudan ebeveynleri boşanma sürecindeki çocuk tarafından değil, dolaylı olarak öğretmenler ve psikolojik danışmanlar tarafından değerlendirilecek şekilde tasarlanması uygun görülmüştür. ÇBUÖ-Okul Formu' nun geliştirme sürecinde takip edilen aşamalar şu şekildedir:

Ölçeğin amacının ve kapsamının belirlenmesi: Ölçek geliştirme sürecine öncelikle alan yazın incelemesi ile başlanmıştır. Alan yazın (Aral ve Başar, 1998; Büyükaşahin, 2009; Karakuş, 2003; Öngider, 2006; Öztürk, 2006; Şirvanlı Özen, 1998; Tahiroviç ve Demir, 2018; Uşaklı, 2013) incelemesinde ebeveynlerinin boşanma sürecinde çocuklarda özellikle suçluluk, öfke, endişe gibi yoğun duygular; okulda disiplin problemleri ve akademik başarıda düşüş olduğu tespit edilmiştir. Ardından boşanma sürecinde yaşanabilecek uyumsuzluk sorunları incelenerek ölçeğin alt boyutları geçici olarak tespit edilmiştir.

Madde havuzunun oluşturulması: Madde havuzu oluşturulurken 50 boşanmış veli ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve 32 öğretmenden boşanma sürecindeki öğrencileri ile ilgili gözlemleri alınmıştır. Ölçek geliştirme sürecinde 50 boşanmış veli (43 kadın, 7 erkek) ile yapılan görüşmeler aracılığı ile çocuklarının bu süreçte nasıl etkilendiğine ilişkin bilgi alınmıştır. Velilerden elde edilen bilgilere göre boşanma sürecinde çocukların zamanla velayeti üstlenmeyen ebeveyni ile arasındaki bağı kopmakta ve bu sınırlı etkileşim çocuk büyüdükçe artan problemlerli davranışlara (davranışlarında asileşme, huysuzluk gibi) neden olmaktadır. Özellikle çocuklarının okula başlamalarıyla birlikte evdeki davranışlarında hırçınlaşma, ani sinirlenme ve öfke patlamaları yaşadıklarını okul ortamında ise derslere ilgisizlik, arkadaşları ile ilişkilerinde sorunlar gösterdiklerini belirtmişlerdir. Bu çalışma kapsamında boşanma sürecindeki aile çocuklarının okul ortamındaki davranışları hakkında bilgi almak amacıyla, 32 öğretmenin (14 ilkökul ve 18 ortaokul öğretmeni) ve iki psikolojik danışmanın gözlemleri alınmıştır. Öğretmenler ve psikolojik danışmanlar ailesi boşanma sürecinde olan öğrencilerin okulda uyumsuz davranışlar (içe kapanma, hırçınlaşma, arkadaş ilişkilerinde sorunlar, duygusal iniş çıkışlar, aniden sinirlenme, öfke krizleri, derslere ilgisizlik vb.) gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Alan yazın incelemesi, boşanmış veliler, öğretmenler ve psikolojik danışmanlardan elde edilen bilgilerden ÇBUÖ Okul Formu' nun üç boyutlu (okul disiplin sorunları, öğretmen ve arkadaşlar ile ilişkiler, duygusal sorunlar) ve 30 maddelik soru havuzu oluşturulmuştur.

Uzman görüşünün alınması: Hazırlanan ölçek maddeleri anlaşılabilirliği ve uygunluğu değerlendirilmek üzere uzman görüşüne sunulmuştur. ÇBUÖ-Okul Formu aile danışmanlığı alanında çalışmaları olan dört PDR akademisyeni, bir klinik psikoloji ve bir ölçme değerlendirme uzmanı ve iki okul psikolojik danışmanı olmak üzere toplam sekiz uzmanın görüşüne sunulmuştur. Uzmanlardan aynı zamanda ölçekte belirlenen boyutlar ve maddelerin kapsamı temsil etme düzeyleri hakkında da bilgi vermeleri istenmiş, ölçeğin kapsam geçerliğine yönelik kanıtlar elde edilmiştir. Uzmanlardan gelen görüş ve öneriler doğrultusunda maddeler anlamsal ve teorik açıdan değerlendirilmiştir.

dirilmiş, benzerlik ve binişiklik gösteren 7 madde çıkartılmış, devrik cümleler düzenlenmiş ve ÇBUÖ-Okul Formu 23 madde ile pilot uygulamaya hazır hâle getirilmiştir.

Deneme formunun oluşturulması: Uzman görüşü doğrultusunda ölçeğin pilot uygulaması için deneme formu hazırlanmıştır. Ölçeğin nasıl doldurulacağını açıklayan ve amacını kapsayan yönerge yazılmıştır. ÇBUÖ- Okul Formu deneme formu, bir ilkokulda görevli dört sınıf öğretmeni ve bir psikolojik danışman ile bir ortaokulda görevli altı sınıf rehber öğretmeni ve bir psikolojik danışman tarafından 15 çocuk için doldurulmuş böylelikle maddelerin anlaşılır olduğu saptanmıştır. Ölçek maddeleri 5'li likert olarak derecelendirilmiştir. Ölçekte olumsuz ifade taşıyan (tekrar kodlanacak) madde bulunmamaktadır.

Ön uygulamanın yapılması: Deneme formu uygulamasından sonra, ÇBUÖ-Okul Formu boşanma sürecindeki ailelerden gelen öğrencileri değerlendirmek üzere 109 öğretmenden (48 ilkokul öğretmeni ve 61 ortaokul sınıf rehber öğretmeni) ve 6 psikolojik danışmandan önce 130 öğrenci için ardından 126 öğrenci için doldurmaları istenmiştir. Toplam 256 boşanmış aileden gelen öğrenci için elde edilen cevaplar doğrultusunda birinci araştırma grubunun verileriyle açımlayıcı, ikinci araştırma grubunun verileriyle doğrulayıcı faktör analizleri gerçekleştirilmiştir. Ölçüt geçerliğine yönelik kanıt elde etmek amacıyla da Okul Sosyal Davranış Ölçeği (Okul SDÖ) uygulanarak analizler sonrasında ölçeğe son şekli verilmiştir.

Ölçüt Geçerliği İçin Yararlanılan Ölçme Aracı

ÇBUÖ-Okul Formu' nun ölçüt geçerliği için Okul Sosyal Davranış Ölçeği (Okul SDÖ) kullanılmıştır. Okul SDÖ, Merrell tarafından anasınıfından lise son sınıfa kadar olan öğrenciler düzeyinde davranışlarının sosyallik ya da anti sosyallik gösterip göstermediğinin belirlenmesi amacıyla geliştirilmiştir. Bu ölçeğin uygulamasını öğretmenler ya da okulda bulunan diğer personel yapabilmektedir. Ölçeğin A ve B olmak üzere iki formu bulunmaktadır. A Formu Sosyal Yeterlilik, B Formu Antisozyal Davranışlar şeklinde adlandırılmaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı ve split-half güvenilirlik katsayısı 0,91 ve 0,98; test tekrar test güvenilirlik katsayısı A Formu için 0,76 ve 0,83 ve B Formu için 0,60 ve 0,83 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin alt boyutlar arasındaki tutarlılık katsayısı 0,77 ve 0,87 olarak hesaplanmıştır (Merrell, 1993).

Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Nazlı (2008) tarafından yapılmıştır. Okul SDÖ' nün geçerlik ve güvenilirlik çalışmasına Balıkesir il merkezindeki 4 ilköğretim ve 2 orta-öğretimde çalışan 44 öğretmen katılmış toplam 109 öğrenci için elde edilen verilerin analizleri yapılmıştır. Okul SDÖ' nün faktör yapısı Sosyal Yeterlilik A Formu için iki boyut (Akran İlişkileri ve Kendini Kontrol) ve Antisozyal Davranışlar B Formu için üç boyut (Öfkeli, Saldırgan ve Bozguncu) olarak belirlenmiştir. İki forma ilişkin madde toplam korelasyonları ve madde ayırt edicilik özelliğinin olması gereken seviyede olduğu saptanmıştır. İki forma ilişkin Cronbach Alfa katsayılarının ise 0,986 ve 0,985 olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Nazlı, 2008).

Verilerin Analizi

ÇBUÖ-Okul Formu' nun yapı geçerliği çalışması kapsamında faktör yapısını belirlemek için Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) ve sonrasında elde edilen faktör yapısının doğruluğunu göstermek amacıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. Bu analizlerin kullanılma nedeni AFA uygulanarak ölçeğin yapısını keşfederek açığa çıkarmak, DFA analizi ile elde edilen bu faktör yapısının doğrulanıp doğrulanmadığını kontrol etmektir (Büyüköztürk, Akgün, Kahveci ve Demirel, 2004). Analizler öncesinde veri setlerinin büyüklük, normallik, uç değer ve çoklu bağlantılılık varsayımları olmak üzere analizlere uygunluğu incelenmiştir.

Açımlayıcı faktör analizine başlamadan önce ayrıca The Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy (KMO) ve Barlett testi hesaplanmaları yapılmıştır. KMO, bir bağımlı ve bir bağımsız değişken arasındaki ilişkinin gücünü, diğer bağımsız değişkenlerin etkisi sabit tutulduğunda ölçen değer olarak hesaplanmaktadır. KMO değerinin 0,50'den düşük olmaması gerektiği aksi durumda faktör analizine devam edilemeyeceği belirtilir. Elde edilen veriler doğrultusunda hesaplanan KMO değeri 0,937 olarak belirlenmiştir. Buna göre örneklem sayısı ve maddeler arasındaki faktörleşme mükemmel düzeydedir (Tavşancıl, 2006).

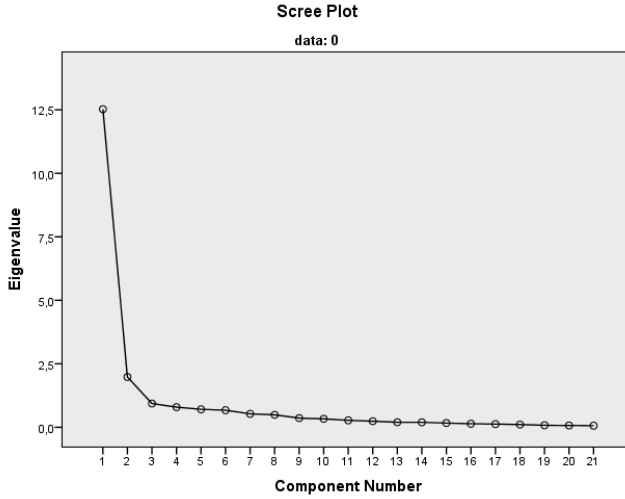
Doğrulayıcı faktör analizi (DFA), sadece gözlenen değişkenlerle gizil değişkenin faktör yapısını belirlemek için değil aynı zamanda daha önce belirlenmiş faktör yapısının doğruluğunu test etmek için kullanılmaktadır. İkinci veri setiyle yapılan DFA analizi sonrasında da ölçeğe ilişkin güvenilirlikleri belirlemek amacıyla Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Ölçeğin ölçüt geçerliği için ÇBUÖ-Okul Formu' ndan elde edilen toplam puan ile Okul Sosyal Davranış Ölçeği' nden (Okul SDÖ) alınan toplam puanlar arasındaki ilişki Pearson Moment Çarpım Korelasyon tekniği kullanılarak hesaplanmıştır.

Bulgular

Bu başlıkta birinci veri grubundan elde edilen verilerle ulaşılan açımlayıcı faktör analizi bulguları, ikinci veri grubundan elde edilen doğrulayıcı faktör analizi bulguları ve ölçüt geçerliği bulguları sırasıyla verilmiştir.

Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) Bulguları

ÇBUÖ-Okul Formu' nun yapısını belirlemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ön uygulama kapsamında 130 çocuk için alınan görüşler doğrultusunda öncelikle KMO ve Barlett testleri hesaplanmıştır. KMO değerinin 0,926 olduğu ve Barlett testinin anlamlı olduğu ($p < 0,05$) belirlenmiştir. Hesaplanan değerler verinin faktör analizi için mükemmel düzeyde uygun olduğunu göstermiş (Tavşancıl, 2006) ve analize devam edilmiştir. Temel bileşenler yöntemine dayalı olarak gerçekleştirilen analizde öz değeri 1'den büyük olan iki faktör olduğu belirlenmiştir. Faktörlerin öz değerleri ve aralarındaki farklar Scree Plot eğrisinde de incelenmiş (Şekil 1) ve ölçeğin iki faktörlü bir yapı gösterdiği tespit edilmiştir.

Şekil 1. Ölçek Maddelerinin Öz Değerlerine İlişkin Oluşturulan Scree Plot Eğrisi

Ölçekte yer alan boyut sayısına karar verildikten sonra maddelerin hesaplanan faktör yük değerleri incelenmiştir. Bütün maddelere ait faktör yük değerlerinin 0,45'in üzerinde olduğu (orta ve yüksek derecede açıklayıcılığa sahip olduğu) belirlenmiştir. Ancak iki faktör arasında faktör yükleri yakın olan maddeler bulunduğu tespit edilmiştir. Madde kümelerinin birbirinden daha kesin ayrılmasını sağlamak üzere Varimax (dik döndürme) yöntemi kullanılarak analiz yinelenmiş ve aralarında 0,10 ve daha az yük gösteren iki madde (8. ve 19. maddeler) ölçekten çıkarılmıştır. Ölçekte yer alan maddelerin faktör yük değerlerine ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde ölçeğin birinci boyutunda yer alan 14 maddenin faktör yük değerlerinin 0,655 ile 0,894 arasında olduğu görülmektedir. Başka bir anlatımla ölçekte yer alan maddeler ait oldukları boyutu iyi düzeyde açıklamaktadır (Tabachnick ve Fidell, 2005). Ölçeğin birinci boyutundaki maddeler varyansın %46,027'sine açıklık getirmektedir. Ölçeğin ikinci boyutunda bulunan 7 maddenin faktör yük değerlerinin de 0,45'tün yüksek olduğu; 0,592 ile 0,802 arasında olduğu saptanmıştır. İkinci boyuttaki maddeler varyansın %23,043'üne açıklık getirmektedir. Ölçekte bulunan 21 maddenin toplam varyansın %69,070'ini açıkladığı belirlenmiştir. Çok faktörlü desenlerde açıklanan varyansın %40 ile %60 arasında olması, yeterli olarak değerlendirilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010). Açıklanan varyans oranı ve maddelere ilişkin faktör yükleri ele alındığında geliştirilen mevcut ölçeğin yapı geçerliği düzeyinin iyi olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Ölçeğin İki Faktörlü Yapısına İlişkin AFA Sonuçları

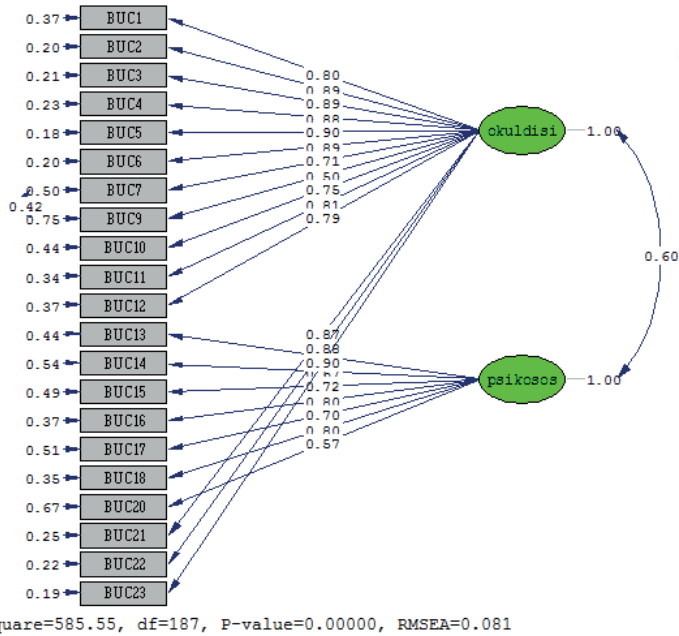
Maddeler	Faktörler		Açıklanan varyans	Güvenirlilik (α)		
	1	2				
buö6	,894	,232				
buö2	,887	,249				
buö4	,884	,237				
buö21	,870	,288	%46,027	0,970		
buö23	,853	,314				
buö3	,850	,320				
buö5	,829	,335				
buö22	,820	,310				
buö12	,780	,306				
buö7	,753	,296				
buö1	,730	,182				
buö11	,687	,386				
buö9	,665	,351				
buö10	,655	,357				
buö16	,225	,802				
buö17	,204	,801	%23,043	0,882		
buö13	,233	,762				
buö15	,177	,753				
buö18	,486	,633				
buö20	,414	,613				
buö14	,310	,592				
Toplam					%69,070	0,965

Ölçek maddelerine ilişkin cevapların güvenirliliğini belirlemek amacıyla iç tutarlılık katsayılarından Cronbach Alfa hesaplanmıştır. Buna göre birinci faktördeki maddelere verilen cevapların güvenirliliği 0,970, ikinci boyuttaki maddelere verilen cevapların güvenirliliği 0,882 ve tüm maddelere verilen cevapların güvenirliliği 0,965 olarak hesap-

lanmıştır. Kalaycı (2009)'a göre 0,80 ve üzerinde bulunan alfa değerlerinde güvenilirliğin oldukça yüksek olduğunu ifade etmektedir. Bu doğrultuda geliştirilen ölçek maddelerine verilen cevapların iç tutarlılıklarının yüksek olduğu görülmektedir. Ölçeğin birinci boyutu ölçeğin *okul disiplini sorunları*, ikinci boyutu *psiko-sosyal sorunlar* olarak adlandırılmıştır. Ölçek geliştirme sürecinde belirlenen boyutların genel bir boyutta toplandığı belirlenmiş, adlandırma sonucunda uzmanlardan da onay alınmıştır.

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Bulguları

ÇBUÖ Okul Formu' nun AFA ile ortaya konan iki faktörlü yapısını doğrulamak (çapraz geçerlik çalışması) amacıyla, 126 çocuk için ölçek yeniden cevaplandırılmıştır. İkinci çalışma grubunun verdiği cevaplara ilişkin elde edilen veriye doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Varsayımların incelenmesinin ardından maksimum olabilirlik yöntemine dayalı hesaplama gerçekleştirilmiştir. Şekil 2'de hesaplamalar sonucunda oluşturulan path diyagramı gösterilmiştir.

Şekil 2. Ölçeğin DFA Sonucunda Oluşturulan Path Diyagramı ve Standartlaştırılmış Katsayılar

Çocukların Boşanmaya Uyumu Ölçeği-Okul Formunun Geliştirilmesi

Şekil 2’de görülen hesaplama sonucunda bütün maddelerin t değerlerinin anlamlı olduğu saptanmıştır. Maddelerin t değerlerinin anlamlı olduğunun, başka bir ifadeyle ait oldukları boyutların anlamlı bir açıklayıcısı olduğunun belirlenmesinin ardından hesaplamalara devam edilmiştir. DFA sonucunda hesaplanan değerler Tablo 2’de gösterilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde, okul disiplin sorunları boyutunda bulunan 14 maddenin standartlaştırılmış regresyon katsayılarının 0,25 ile 0,82 arasında olduğu görülmektedir. Maddelerin standartlaştırılmış faktör yük değerlerinin de 0,50 ile 0,90 arasında olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin ikinci boyutu olan psiko-sosyal sorunlar boyutunda bulunan 7 maddenin standartlaştırılmış regresyon katsayılarının 0,33 ile 0,65 arasında olduğu belirlenmiştir. İkinci boyuttaki maddelerin standartlaştırılmış faktör yük değerlerinin 0,57 ile 0,80 arasında olduğu, t değerlerinin anlamlı olduğu saptanmıştır.

Tablo 2. Ölçeğin İki Faktörlü Yapısına İlişkin DFA Sonuçları

Maddeler	Değerler			Güvenirlilik (α)
	R ²	t	p	
BUC1	0,63	0,80	10,67	0,961
BUC2	0,80	0,89	12,84	
BUC3	0,79	0,89	12,70	
BUC4	0,77	0,88	12,47	
BUC5	0,82	0,90	13,09	
BUC6	0,80	0,89	12,84	
BUC7	0,50	0,71	9,05	
BUC9	0,25	0,50	5,87	
BUC10	0,56	0,75	9,79	
BUC11	0,66	0,81	10,99	
BUC12	0,63	0,79	10,63	
BUC21	0,75	0,87	12,23	
BUC22	0,78	0,88	12,61	
BUC23	0,81	0,90	12,95	
BUC13	0,56	0,75	9,38	0,850
BUC14	0,46	0,67	8,20	
BUC15	0,51	0,72	8,88	
BUC16	0,63	0,80	10,31	
BUC17	0,49	0,70	8,66	
BUC18	0,65	0,80	10,47	
BUC20	0,33	0,57	6,70	
Toplam				

Hesaplama aşamasının ardından model-veri uyum değerlerinin incelemesi aşamasına geçilmiştir. Hesaplanan uyum değerleri Tablo 3'te gösterilmiştir. Ki-kare uyum testi (Chi-Square Goodness), İyilik uyum indeksi (GFI), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI), Normlaştırılmamış Uyum İndeksi (NNFI), Ortalama Hataların Karekökü (RMR) ve Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (RMSEA) değerleri incelenmiştir. Ki kare (χ^2), değeri gözlemlenen ve tahmin edilen kovaryans matrislerini karşılaştırmak için kullanılmaktadır. Ki kare (χ^2) değerinin büyüklüğü modelin uyumsuzluğunu göstermektedir (Child, 2006). Modelin iyi uyumunu vermekte asıl önemli olan ki-kare değerinin serbestlik derecesine oranıdır (Tabachnick ve Fidell, 2007). Tabachnick ve Fidell (2007)'e göre bu değer 2'nin altında olması gerekir. Bununla birlikte büyük örneklemelerde bu oranın 3'ün altında olması mükemmel uyumu, 5'in altında olması orta düzeyde uyumu göstermektedir (Kline, 2005). Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (CFI), gizil değişkenler arasında ilişkinin olmadığını öngörmekte ve bağımsızlık modelinin ürettiği kovaryans matrisi ile modelin ürettiği kovaryans matrisini karşılaştırmaktadır. Buna göre ikisi arasındaki oran 0 ile 1 arasında bir değer vermektedir. İyi uyum için hesaplama sonuçları 0,90 ve üzeri olmalıdır (Sümer, 2000). Normlaştırılmış Uyum indeksi (NFI), tahmin edilen modeli, modelin ki-kare değerini bağımsızlık modelinin ki-kare değeri ile karşılaştırarak değerlendirir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Normlaştırılmamış Uyum İndeksi (NNFI) ise model karmaşıklığını dikkate alarak bir değer vermekte ve bu değer için 0,95 ve üzeri mükemmel uyumu, 0,90 ve 0,94 arası kabul edilebilir uyumu göstermektedir (Sümer, 2000). Tablo 3'te ÇBUÖ Okul Formu' nun yapı geçerliğini sınamak üzere yapılan DFA hesaplamasında model-veri uyum değerleri, modelin iki faktörlü 21 maddelik yapısının doğrulandığını göstermektedir.

Tablo 3. ÇBUÖ- Okul Formu' nun DFA Sonucu Uyum İyiliği Değerleri

X ²	sd	Ki-kare/Sd	RMSEA	NFI	NNFI	CFI
585,55	187	3,13	0,081	0,92	0,94	0,94

Aynı zamanda ikinci çalışma grubundan toplanan veriler doğrultusunda Cronbach Alfa katsayısı hesaplanmıştır. Okul disiplin sorunları boyutundaki maddelerin güvenilirliği 0,961, psiko-sosyal sorunlar boyutundaki maddelerin güvenilirliği 0,850 ve tüm ölçek maddelerinin güvenilirliği 0,950 olarak hesaplanmıştır. Hesaplanan değerler, ölçeğin güvenilir sonuçlar ürettiğini göstermektedir.

Ölçüt Geçerliği Bulguları

ÇBUÖ-Okul Formu' nun ölçüt geçerliğine ilişkin kanıt elde edilmiştir. Bu doğrultuda hem birinci hem de ikinci çalışma grubundaki çocuklar için Okul Sosyal Davranış Ölçeği (Okul SDÖ) uygulanmıştır. Ölçeklerden elde edilen sonuçlar doğrultusunda Pearson korelasyon katsayısı hesaplanarak sonuçları gösteren bilgiler Tablo 4' te verilmiştir.

Tablo 4. ÇBUÖ-Okul Formu ile Okul SDÖ Sonuçları Arasındaki İlişkiler

ÇBUÖ-Okul Formu	Değerler	Okul SDÖ-A toplam	Okul SDÖ-B toplam
Okul disiplin	r	-,794**	,928**
	p	,000	,000
	N	256	256
Psiko-sosyal	r	-,560**	,580**
	p	,000	,000
	N	256	256
ÇBUÖ-Okul Formu (toplam)	r	-,791**	,901**
	p	,000	,000
	N	256	256

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 4 incelendiğinde, öğrencilerin ÇBUÖ-Okul Formu' nun okul disiplin sorunları boyutu ile Okul SDÖ-A Formu arasında negatif yönde ve yüksek yönde ilişki olduğu ($r=-0,794$, $p<0,01$) ve Okul SDÖ-B Formu arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde ilişki olduğu belirlenmiştir ($r=0,928$, $p<0,01$). ÇBUÖ-Okul Formu' nun psiko-sosyal sorunları ile Okul SDÖ-A Formu arasında negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu ($r=-0,560$, $p<0,01$), Okul SDÖ-B Formu arasında da pozitif yönde ve orta düzeyde bir ilişki olduğu ($r=0,580$, $p<0,01$) tespit edilmiştir. ÇBUÖ-Okul Formu' nun toplam puanı ile Okul SDÖ-A Formu arasında negatif yönde ve yüksek düzeyde ($r=-0,791$, $p<0,01$), Okul SDÖ-B Formu arasında pozitif yönde ve yüksek düzeyde bir ilişki olduğu ($r=0,901$, $p<0,01$) belirlenmiştir. Başka bir ifade ile öğrencilerin boşanmaya uyum sorunları arttıkça okullardaki problemleri davranışlarının da arttığı boşanmaya uyum sağladıkça okuldaki problemleri davranışlarının azaldığı ve uyumlu sosyal davranışlar sergiledikleri belirlenmiştir. Alan yazındaki bulgularla paralellik gösteren bu sonuçlar ölçeğin geçerli olduğunu göstermektedir.

Tartışma ve Sonuç

Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK, 2019, 2020) ve Adalet Bakanlığının (2018) verileri boşanma oranlarının arttığını göstermektedir. Boşanma, ailede ani kriz olarak nitelendirilmekte (Nazlı, 2020), özellikle çocuklar üzerindeki etkilerine yönelik araştırmalar (Aral ve Başar, 1998; Büyüksahin, 2009; Karakuş, 2003; Öngider, 2006; Öztürk, 2006; Şirvanlı Özen, 1998; Tahiroviç ve Demir, 2018; Uşaklı, 2013) bu süreçte psikolojik destek verilmesinin önemini göstermektedir. Okul PDR hizmetleri kapsamında sunulacak

destek programlarında kullanılacak ölçeklere ihtiyaç duyulmakta ancak ülkemizde Arifoğlu (2006) tarafından uyarlanan Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Ölçeği (ÇBUÖ) dışında ölçeğin bulunmaması, yeni araştırmaları sınırlandırmaktadır. Bu çalışmada, boşanma sürecindeki (yasal boşanma sürecini başlatmış ve yasal olarak boşanmış) aile çocuklarının boşanmaya uyumlarını belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirilmiştir.

Araştırma sürecinde öncelikle boşanma sürecindeki aile çocuklarının boşanmaya uyumuna ilişkin ölçek geliştirme ihtiyacı belirlenmiş, kapsamlı bir alan yazın taraması sonucunda hazırlanan maddeler uzmanların görüşleri doğrultusunda son şeklini almıştır. ÇBUÖ-Okul Formu' nun yapısı açıklayıcı ve doğrulayıcı faktör analizleri aracılığıyla test edilmiştir. Yapı geçerliğine ilişkin kanıt sunmak amacıyla öncelikle açıklayıcı, daha sonra elde edilen yapının doğrulanması amacıyla doğrulayıcı faktör analizi uygulanmıştır. AFA sonucunda ölçeğin yapısının iki faktörlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Faktörlerin açıkladığı varyanslar ise sırasıyla %46,027 ve %23,043 olarak hesaplanmıştır. İki boyutun birlikte açıkladıkları toplam varyans %69,070'tir.

ÇBUÖ-Okul Formu' nun AFA ile ortaya konan iki faktörlü yapısını doğrulamak amacıyla DFA yapılmıştır. DFA' dan elde edilen uyum indeksi sonuçlarına göre model-veri arasındaki uyumun iyi olduğu tespit edilmiş ve ortaya konmuştur. Model uyum iyiliği değerlerinin sınırları ilgili alan yazın çerçevesinde belirlenmiş ve elde edilen uyum değerleri bu ölçütlere göre değerlendirilmiştir. Bu çerçevede elde edilen boşanmaya uyum modelinin ve bu modelde yer alan faktörlerin iyi ve kabul edilebilir uyum sergilediği görülmüştür. Model-veri uyumuna ilişkin uyum indeksi değerleri incelendiğinde, modelin iyi bir uyum verdiği ve ölçeğin yapı geçerliğinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Ölçeğin iç tutarlılığına ilişkin kanıt elde etmek amacıyla Cronbach Alfa güvenilirlik katsayıları hesaplanmıştır. Ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirliği okul disiplin sorunları boyutu için 0,961, psiko-sosyal sorunlar boyutu için 0,850 ve tüm ölçek maddeleri için 0,950 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç, ölçeğin bütünü ve alt boyutları için güvenilirlik katsayılarının oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin ölçüt geçerliği için ÇBUÖ-Okul Formu' ndan elde edilen toplam puan ile Okul SDÖ' den alınan toplam puanlar arasındaki ilişki Pearson Moment Çarpım Korelasyon tekniği kullanılarak hesaplanmıştır. ÇBUÖ-Okul Formu ile Okul SDÖ arasındaki ilişki A formu için 0,79, B formu için 0,90 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu değer ÇBUÖ-Okul Formu' nun ölçüt geçerliğine ilişkin kanıt olarak sunulabilir.

Araştırmada elde edilen bulgulara dayanarak, ÇBUÖ- Okul Formu' nun geçerliği ve güvenilirliği olan bir ölçek olduğu söylenebilir. ÇBUÖ-Okul Formu, 7-15 yaş arası boşanma sürecindeki (yasal boşanma süreci başlamış ve yasal olarak boşanmış) aile çocukları ile yapılan çalışmalarda kullanılabilir. Ölçek okul disiplin sorunları (1, 2, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 19 ve 20. maddeler) ve psiko-sosyal sorunlar (3, 5, 7, 13, 16, 18 ve 21. maddeler) olarak iki boyuttan oluşmaktadır. ÇBUÖ-Okul Formu kullanılarak

toplam puan elde edilmekte olup hesaplanabilecek en düşük ve en yüksek puanlar 21 ve 105'tir. Ölçekten alınan toplam puanın yüksekliği, boşanma sonrası uyumun düşük olduğunu göstermektedir (Ek 1: ÇBUÖ-Okul Formu).

Öneriler

Bu araştırmada geliştirilen ÇBUÖ- Okul Formu' nun bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Bu açıdan araştırmacılara bir takım önerilerde bulunulmuştur. Farklı geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları ile ölçeğin geliştirilmesine katkı sağlanabilir. Ölçek iki boyuttan oluşmuştur, farklı boyutları (sosyal ilişkiler, sorumluluk, akademik başarı gibi) ele alan yeni ölçekler geliştirilebilir. Ölçek boşanma sürecindeki çocukların okul yaşam alanındaki davranışlarına odaklanmıştır, ölçeğin aile formu geliştirilebilir. Son olarak, ölçek 7-15 yaş gurubu için geliştirilmiştir, farklı yaş grubu için ölçek çalışmaları yapılabilir.

Kaynakça

- <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adl-istatistikler-yayin-arsivi>, "2017 Yılı Adalet Raporu", ADALET BAKANLIĞI, 2018.
- AMATO, P. R. (2000). "The Consequences of Divorce for Adults and Children" **Journal of Marriage the Family**, C 62, ss. 1269-1288. doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x
- AMATO, P.R., and CHEADLE, J. (2005). "The Long Reach of Divorce: Divorce and Child Well-being across Three Generations" **Journal of Marriage and Family**, C 67, ss. 191-206. doi.org/10.1111/j.0022-2445.2005.00014.x
- ARAL, N., ve BAŞAR, F. (1998). "Boşanmış Aileye Sahip Olan ve Olmayan Çocukların Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi" VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- ARİFOĞLU, B. ve ÖZ, F. (2008). "Boşanmış Aile Çocuklarına Hemşirelik Yaklaşımı" **Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi**, ss. 76-84.
- ARİFOĞLU, B. (2006). Çocuklar İçin Boşanmaya Uyum Programının Çocukların Boşanmaya Uyum, Kaygı ve Depresyon Düzeylerine Etkisi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış doktora tezi), Ankara.
- ARKES, J. (2014). "Separating the Harmful Yersus Beneficial Effects of Marital Disruptions on Children" **Journal of Divorce and Remarriage**, C 58, ss. 526-541. doi.org/10.1080/10502556.2017.1344500
- AYDOĞAN, İ. ve ALTUNBULAK, C. (2015). "İlköğretim İkinci Kademedeki Boşanmış ve Tam Aileye Sahip Öğrencilerin Okul Başarıları ve Okulda Karşılaştıkları Problemlerin İncelenmesi" **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C 5, S 2, ss. 75-102.
- BAYSAL, A. (2003). Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi ve Okul Başarısına Yansımaları, Dokuz Eylül Üniversitesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., AKGÜN, Ö.E., KAHVECİ, Ö. ve DEMİREL, F.(2004). “Güdülenme ve Öğrenme Stratejileri Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması” **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri**, C 4, S 2, ss. 207-239.
- BÜYÜKŞAHİN, G. (2009). Boşanmış ve Boşanmamış (Tam) Ailelerden Gelen 11 – 13 Yaş Arası Çocukların Anne Baba Tutumlarını Algılama Biçimlerinin Sosyal Uyum Düzeyleri ile İlişkisi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- ÇOKLUK, Ö., ŞEKERCİOĞLU, G. VE BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2010). Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları, Pegem Akademi, Ankara.
- DONAHEY, K. (2018). “Effects of Divorce on Children: the Importance of Intervention. Intuition: The BYU Undergraduate” **Journal in Psychology**, C 13, S 1, ss. 21-33.
- FİNCHAM, F.D. (1994). “Marital Conflict: Correlates, Structure and Context” **Current Directions in Psychological Science**, C 12, S 1, ss. 23-27.
- FİNCHAM, F.D., GRYCH, J.N., ve OSBORNE, L.N. (1994). “Does Marital Conflict Cause Children Maladjustment? Direction and Challenges for Longitudinal Research” **Journal of Family Psychology**, C 8, S 2, ss. 128-140.
- FİYAKALI, N.C. (2008). Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Lise Öğrencilerinin Sürekli Öfke Düzeyi ve Öfke İfade Tarzlarının Karşılaştırılması, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Denizli.
- HUURRE, T., JUNKKARİ, H., and ARO, H. (2006) “Long-term Psycho Social Effects of Parental Divorce” **European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience**, ss. 256- 263. doi.org/10.1007/s00406-006-0641-y
- KARAKUŞ, S. (2003). Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi ve Okul Başarısına Yansımaları, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- KELLY, J. B., and EMERY, R., (2003). “Children’s Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience Perspectives” **Family Relations**, C 52, ss. 352-362. doi.org/10.1111/j.1741-3729.2003.00352.x
- KELLY, J. B. (2007). “Children’s Living Arrangements Following Separation and Divorce” **Family Process**. C 46, ss. 35-52. doi.org/10.1111/j.1545-5300.2006.00190.x
- KELLY, J. B. (2000). “Children’s Adjustment in Conflicted Marriage and Divorce: A Decade Review of Research” **Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry**, C 39, S 8, ss. 963-975.
- MCMAHON, S.D., GRANT, K.E., COMPAS, B.E., THURM, A.E., and EY, S. (2003). “Stress and Psychopathology in Children and Adolescents: Is There Evidence of Specificity?” **Journal of Psychology and Psychiatry**, C 44, S 1, ss. 107-133.
- MERRELL, K. W. (1993). “Using Behavior Rating Scales to Assess Social Skills and Antisocial Behavior in School Settings: Development of the School Social Behavior Scales” **School Psychology Review**, C 22, S 1, ss. 115-134.

Çocukların Boşanmaya Uyumu Ölçeği-Okul Formunun Geliştirilmesi

- MORRISON, D. R., and CHERLİN, A. J. (1995). "The Divorce Process and Young Children's Well-being: Aprospective Analysis" **Journal of Marriage and the Family**, C 57, S 3, ss. 800-812. psycnet.apa.org/doi/10.2307/353933
- NAZLI, S. (2008). "Sosyal Davranış Ölçeğinin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması" **Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi**, C 23, ss. 57-62.
- NAZLI, S. (2020). Boşanma. Evlilik ve Aile Psikolojik Danışmanlığı, (1. Baskı), Anı Yayınevi, Ankara. <http://www.yeniden.org.tr/dokuman/vio14.pdf>, "Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme", ÖGEL, K., TARI, I., EKE, C. Y., 2005.
- ÖNGİDER, N. (2006). Evli ve Boşanmış Ailelerde Algılanan Ebeveyn Kabul veya Reddinin Çocuğun Psikolojik Uyumu Üzerindeki Etkileri, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
- ÖZTÜRK, M. (2008). 99 Sayfada Boşanmış Ailelerde Çocuk, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ÖZTÜRK, S. (2006). Anne Babası Boşanmış 9 – 13 Yaşlarındaki Çocuklar ile Aynı Yaş Grubundaki Anne Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.
- SAĞLAM, M. (2011). Boşanma Sürecinde Olan Ailelerdeki Çocukların Aile Algılarının ve Sorunlarının Resimler Aracılığı ile İncelenmesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- STACEY, R., and MCCABE, M.P. (2001) "Parental Divorce During Adolescen Adjustment in Early Adulthood" **Adolescence**, C 36, ss. 467-489.
- SÜMER, N. (2000). "Yapısal Eşitlik Modelleri: Temel Kavramlar ve Örnek Uygulamalar" **Türk Psikoloji Yazıları**, C 3, S 6, ss. 49-74
- ŞİRVANLI ÖZEN, D. (1998). Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Farklı Yaş ve Cinsiyetteki Çocukların Davranış ve Uyum Problemleri ile Algıladıkları Sosyal Destek Üzerindeki Rolü, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- TABACHNICK, B. G., and FIDELL, L. S. (2007). Using Multivariate Statistics, (5th edition), Pearson Education, Boston.
- TAHİROVİ , S., and DEMİR, G. (2018). Influence of parental divorce on anxiety level of adolescents. Nicola Yelland (Ed.). Contemporary Perspective on Child Psychology and Education, pp. 85-101.
- TAVŞANCIL, E. (2006). Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi, (3. Baskı), Nobel Yayınevi, İstanbul.
- TEZBAŞARAN, A. (2008). Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu, Türk Psikologlar Derneği Yayını, Ankara. <http://www.resmiistatistik.gov.tr/?q=tr>, "Boşanma İstatistikleri", TÜİK, 2019.
- UŞAKLI, H. (2013). "Eşinden Ayrılmış Annelerin Görüşü Açısından Çocuklarının Sorunları" **Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, C 3, S 2, ss. 195-208.
- WOLF, S. (2004). Problem Çocuklar, Çev. A. Oral ve S. Kara, (6. Baskı), Say Yayınları, İstanbul.

Ek 1

ÇOCUKLARIN BOŞANMAYA UYUMU ÖLÇEĞİ-OKUL FORMU

Öğrencinin Adı Soyadı/RUMUZ:.....

Cinsiyeti: () Kız () Oğlan Yaş:.....

Boşanma sürecindeki öğrencilerinizin davranışlarını 15 gün süresince gözlemleyiniz ve puanlamayı şuna göre yapınız:

- **Hiçbir zaman:** Eğer öğrenci bu davranışı göstermiyorsa ya da siz bu davranışı gözlemleme fırsatı bulamadıysanız, 1'i işaretleyiniz.
- **Çoğunlukla:** Eğer öğrenci bu davranışı sıkça gösteriyorsa, 5'i işaretleyiniz.
- **Bazen:** Eğer öğrenci ilgili davranışı, iki uç nokta arasında bir sıklıkta gösteriyorsa; 2 (daha az sıklıkta), 3 veya 4'ü (daha fazla sıklıkta) işaretleyiniz.

	①Hiçbir zaman	②Bazen	③Sıklıkla	④Çoğu zaman	⑤Her zaman	anlamına
1. Öğretmenlerine kaba davranır.	①	②	③	④	⑤	
2. Diğer öğrencileri rahatsız eder.	①	②	③	④	⑤	
3. Duygusal iniş çıkışlar yaşar.	①	②	③	④	⑤	
4. Arkadaşlarına küfürlü konuşur.	①	②	③	④	⑤	
5. Mutsuz ve neşesiz davranır.	①	②	③	④	⑤	
6. Okul kurallarını ihlal eder.	①	②	③	④	⑤	
7. Kaygılı ve endişeli davranır.	①	②	③	④	⑤	
8. Devamsızlık yapar.	①	②	③	④	⑤	
9. Ödevlerini yapmakta istekli değildir.	①	②	③	④	⑤	
10. Derslerde etkinliklere karşı ilgisiz davranır.	①	②	③	④	⑤	
11. Dikkatleri üzerine çekecek davranışlar sergiler.	①	②	③	④	⑤	
12. Derse geç girer.	①	②	③	④	⑤	
13. Birden ağlama ya da gülme gibi orantsız duygusal tepkiler verir.	①	②	③	④	⑤	
14. Teneffüste kavga çıkartır.	①	②	③	④	⑤	
15. Arkadaşları ile alay eder.	①	②	③	④	⑤	
16. Yalnız kalmayı tercih eder.	①	②	③	④	⑤	
17. Arkadaşlarına karşı öfkeli davranır.	①	②	③	④	⑤	
18. Öğretmenleri ile ailesi hakkında konuşmak istemez.	①	②	③	④	⑤	
19. Dersin akışını bozan davranışlar sergiler.	①	②	③	④	⑤	
20. Okulun araç gereçlerine zarar verir.	①	②	③	④	⑤	
21. Alınganlık, hassaslık ve küsmeye gibi davranışlar sergiler.	①	②	③	④	⑤	

Ölçek alt boyutları:

- Okul disiplin sorunları= 1, 2, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 17, 19 ve 20. maddeler
- Psiko-sosyal sorunlar= 3, 5, 7, 13, 16, 18 ve 21. maddeler